

EKSAMENSOPPGAVER SOSIALPSYKOLOGI I (PSY1014/PSYPRO4114) Vår 2019

Kortsvarsoppgaver (Inspira tillater inntil 350 ord for hver deloppgave): Tre av fire oppgaver skal besvares (samlet vektning 60%)

1. Gjør kort rede for begrepet kognitiv dissonans og hvordan dette kan knyttes til atferds- og holdningsendring.
2. Forklar kort hva sosialpsykologien kan lære oss om glede/lykke (Eng. Happiness).
3. Gi eksempler på to typer heuristikker som påvirker folks sosiale bedømmelser.
4. Gjør kort rede for to måter man i sosialpsykologien måler folks holdninger til medlemmer av grupper.

Drøftingsoppgaver (ingen ordbegrensning): Ën av to oppgaver skal besvares (vektning 40%)

Oppgave 1

Redegjør for begrepet attribusjon og diskuter deretter hvordan ulike typer biaser og feil i attribusjoner kan påvirke hvilke slutninger vi trekker om oss selv og andre.

Oppgave 2

En venn av deg, som ikke studerer psykologi, mener at menneskers følelser, tanker og atferd ikke kan forstås med utgangspunkt evolusjonære forklaringsmodeller, men er et resultat av normative forventninger som overføres i den enkelte kultur. Du er ikke enig i dette og ønsker å overbevise din venn ved å vise til og diskutere empiriske funn fra to av følgende forskningsfelt i sosialpsykologien: emosjoner, relasjoner og tiltrekning, aggresjon, samarbeid og hjelpsomhet.

SENSORVEILEDNING SOSIALPSYKOLOGI I (PSY1014/PSYPRO4114) Vår 2019.

Pensumbok: Gilovich, Keltner, Chen & Nisbett (2019) Social Psychology, Norton.
(Annen litteratur kan være benyttet)

Kortsvarsoppgaver: Tre av fire oppgaver skal være besvart (samlet vektning 60%, én av de besvarte oppgavene kan være ikke-bestått om kandidaten kan likevel oppnå karakter dersom de to andre oppgavene er godt besvart). Det er satt en begrensning på 350 ord pr. kortsvarsoppgave i Inspera. Sensorveiledningen inneholder færre ord.

2. *Gjør kort rede for begrepet kognitiv dissonans og hvordan dette kan knyttes til atferds- og holdningsendring (kap 7, sidene 214-226)*

Kognitiv dissonans omtales av Festinger (1957) som en ubehagelig (Eng. Aversive) psykologisk/emosjonell tilstand som oppstår når folk legger merke til at deres holdninger ikke er internt konsistente eller ikke stemmer med atferden. For å redusere eller håndtere dissonans endrer folk måten de tenker på heller enn å endre på atferden; det vil si: de endrer sine holdninger og oppfatninger. Beslutninger eller valg man gjør som ikke kan omgjøres medfører ofte dissonans. Et av de mest kjente studiene som viser dette er studien til Festinger og Carlsmith (1959) hvor de induserer ettergivenhet. Effekten omtales ofte som «utilstrekkelig rettferdiggjøring» og opptrer når folk gjør ting de ikke finner grunner for å rettferdiggjøre (f.eks, de har få eller ingen incentiver for å lyve). En annen kjent studie gjennomført av Aronson & Mills (1959) viser effekten av ubehagelige anstrengelser for å bli med i en gruppe (Eng. Effort justification) som senere viser seg ikke å leve opp til forventningene. Begge disse studiene viser at deltakere endrer oppfatninger og holdninger under disse betingelsene. En nyere studie kan også nevnes (IKEA effekten). Kognitiv dissonans opptrer oftere under visse betingelser. Disse er: når man kan gjøre beslutningen selv (fritt valg), når valget ikke er tilstrekkelig rettferdiggjort (se over), når valget har negative konsekvenser, og hvis det er mulig å forutse konsekvensene av valgene. Identifisering av disse betingelsene vil trekke opp.

5. *Forklar kort hva sosialpsykologien kan lære oss om glede/lykke (Eng. Happiness) (kap 6, sidene 195-201)*

Diener (2000) antar lykke består av to hovedkomponenter: (1) Tilfredshet med livet, og (2) Emosjonelt velvære (balanse mellom eller opplevelse av flere positive emosjoner og færre av negative). Forskere har funnet at lykke, målt med disse to komponentene er assosiert med: Bedre helse, kreativitet, produktivitet, mindre smerter, bedre søvn, mindre stress, og sterkere immunsystem og hjerte/karsystem. En rekke forhold gjør at vi opplever lykke.

Samvær med andre (ensomhet gjør vondt) og det å dele med andre, tro og religiøse aktiviteter (for de som er religiøse), det å uttrykke takknemlighet, å gi (glede andre) heller enn å få, det å oppleve (spesielt ekstraordinære hendelser, personer eller omgivelser) heller en å forbruke (som ikke gir lykke på sikt). Grunnleggende materielle goder og en viss økonomisk suksess synes være en forutsetning for lykke, men alt ut over god velstand (normalt god inntekt) gir ikke økt lykkefølelse. Som mennesker kan vi har forventninger til hendelser som gjør oss glade/lykkelige eller

trist/sorgfulle. Disse forventningene omtales som affektive prognoser (Eng effective forecast). Antagelsene om hva som gjør oss lykkelig er ikke nødvendigvis veldig gode hva som faktisk gjør oss det. Det er en tendens til å overestimere (bias) hvor lykkelig eller ulykkelig man vil komme til å bli gitt bestemte hendelser eller opplevelser (Studier av Gilbert og kolleger). Dette forklares med to forhold (1) At vi ser bort fra vår evne til å klare oss i vanskelige situasjoner (Eng: immune neglect), og (2) At vi fokuserer for mye på sentrale aspekter ved en hendelse og samtidig ser bort fra andre, kanskje mindre heldige sider ved hendelsen (Eng: focalism). Denne siste typen bias har med bruk av heuristikker å gjøre (jfr. Kahneman og kolleger).

6. *Gi eksempler på to typer heuristikker som påvirker folks sosiale bedømmelser (kap 4, sidene 122-134)*

Heuristikker omtales som «mentale snarveier» og er intuitive mentale operasjoner, utført raskt og automatisk, og som kan gi effektive svar ved vanlige utfordringer ved bedømmelser. De to mest kjente og omtalte hovedtypene heuristikker er tilgjengelighetsheuristikken (TH) og representativitetsheuristikken (RH). TH er vurderinger av sannsynlighet gjort på bakgrunn av hvor lett tilgjengelig informasjonen er i minnet. Fordi media overrapporterer negative nyheter og gir mer fokus til dramatiske hendelser kan bruken av tilgjengelighetsheuristikken gi oss en systematisk feilaktig (biased) estimering av risiko for f.eks skade og død. Eksempler er ulykker vs. sykdom, drap vs. selvmord, flyulykker vs. bilulykker. I fellesprosjekter (gruppearbeider, parforhold, familie) overestimerer ofte folk eget bidrag fordi det er lettere å komme på eksempler på egen innsats enn andres. Dette gjelder BÅDE positive og negative utfall, og kan derfor ikke tilskrives motivert bias. Hvor lett eller vanskelig informasjon kan prosesseres (Eng: Fluency) likner TH. RH er vurderinger av sannsynlighet som baserer seg på hvor lik er et bestemt tilfellet vår lagrede prototype for den aktuelle kategorien/gruppen? (prototyper er ikke vilkårlige, liksom stereotyper). Dette medfører at vi kan komme til å ignorere eller se bort fra andre viktige kilder til informasjon, liksom base-rate informasjon (relativ frekvens). Ignorering av relativ frekvens gjør oss tilbøyelige til å trekke feil slutning om beskrevne personer, hva de arbeider med og hvor sannsynlig det er at de vil lykkes (eksemplifisert gjennom "Tom W." studien, s. 130-131). Det er en forskjell på heuristikker og bias.##

7. *Gjør kort rede for to måter man i sosialpsykologien måler folks holdninger til medlemmer av grupper (kap 11, sidene 365-369 + sidene 207 og 208 i kap 7)*

Typisk vil måling av holdninger til medlemmer av visse grupper kunne medføre motivert respondering. Det innebærer at man unngår å avsløre hva man egentlig mener om medlemmer av en identifisert gruppe man selv ikke er medlem av. Dette kan gjelde hvis man for eksempel ikke liker mørkhudete eller innvandrere, overvektige, rike (fattige), gamle, kvinner (menn), eller seksuelle minoriteter. Det er hovedsakelig to måter man kan måle holdninger til gruppemedlemmer: (1) Selvrapporing og (2) Implisitte tester (inkludert prosedyrer for priming). Man omtaler disse ofte som direkte og indirekte holdningsmålinger. Ved selvrapporing spør man folk direkte ved hjelp av spørreskjema eller i et intervju. Spørsmålene kan

være formulert som ulike påstander som man skal være mer eller mindre enige i (e.g., Likert skalering). En form for implisitt holdningsmåling er IAT (Implicit Association Test). Dette er en kategoriseringsoppgave hvor man måler hvor raskt deltakerne korrekt plasserer ord som kommer opp på en dataskjerm. Prosedyren følger flere steg og man blir bedt om å gjøre enkle og kombinerte kategoriseringer. Responstiden for kombinerte kategoriseringer («mann» eller «snill», «kvinne» eller «slem», etc.) benyttes for å beregne graden av stereotype forestillinger. Hvis man liker menn mer enn kvinner vil man assosiere menn med noe positivt mer enn kvinner og respondere raskere på bilder av menn i kombinasjon med positive ord. En annen prosedyre benytter seg av priming hvor man aktiverer et begrep (typisk en stereotypi) gjennom en kort presentasjon (typisk et bilde av en mørkhudet person på en skjerm i noen millisekunder) etterfulgt av et ord som skal evalueres som «snill» eller «slem» (eller andre evaluerende begreper). Denne prosedyren omtales om Evaluerende priming eller Affect Misattribution.

Drøftingsoppgaver (ingen ordbegrensning): Én av to oppgaver skal besvares (vektning 40%)

Drøftingsoppgaven evalueres etter følgende fire dimensjoner: innhold, argumentasjon, organisering og i en viss grad stil/format.

1. INNHOLD

Presenterer studenten relevant teori og forskning (materiale) fra læreboken (faglitteraturen)?

Er materialet presentert korrekt?

Integrerer studenten ulike teorier og forskning?

Evaluerer studenten materialet kritisk?

Viser studenten forståelse for feltet?

2. ARGUMENTASJON

Ble argumentasjonen utviklet og kritisk analysert?

Er argumentasjonen logisk konsistent?

Er det tatt hensyn til vesentlige motargumenter?

3. ORGANISERING

Er det en systematisk utvikling av ideer som leder fram mot en konklusjon uten avsporinger fra temaet?

Er besvarelsen godt strukturert og generelt forståelig?

4. STIL/FORMAT

Formuleringsevne: språklig stil og grammatikk (men ikke enkle skrivefeil)

Oppgave 1

Redegjør for begrepet *attribusjon* og diskuter deretter hvordan ulike typer *bias*er og feil i *attribusjoner* kan påvirke hvilke *slutninger* vi trekker om oss selv og andre (Kap 5)

Kausal *attribusjon* handler om å koble en hendelse til en årsak. Vi kan for eksempel anta (trekke *slutningen* om) at en bestemt *atferd* skyldes en persons *disposisjoner* (personlighetstrekk), men også at den skyldes helt andre faktorer (ytre omstendigheter). Hvilken type *attribusjon* du gjør vil påvirke hvordan du *respondere* i en gitt situasjon. Folk kan ha typiske eller karakteristiske måter å forklare hendelser på vurdert langsetter de tre dimensjonene: intern/ekstern, stabil/ustabil, og global/spesifikk (*attribusjonsstil*). Pessimistisk stil kan nevnes her.

Det redegjøres i læreboken for en rekke områder hvor folk trekker *slutninger* om seg selv og andre, men læreboken vektlegger to hovedtyper *attribusjonsfeil*: Den fundamentale *attribusjonsfeil* (FAE) og *Aktør-observatørbias*en. Den første er vår tendens til å tilskrive årsaken til en persons *atferd* til noe med personen tross manglende informasjon om dette, og det samtidig er informasjon om at det er noe i situasjonen (utenfor personen) som kan ha forårsaket *atferden* (Jones, 1979). Den andre beskriver en forskjell i *attribusjon* basert på hvem det er som gjør vurderingen. En *aktør* vil tendere å *attribuere* egen *atferd* til forhold ved situasjonen. En *observatør* vil tendere å *attribuere* den samme *atferden* til personlighetstrekk hos *aktøren*. Det er evidens for visse kulturelle variasjoner i disse typene *attribusjon* (vestlige vs. østlige kulturer) og en diskusjon rundt disse funnene vil trekke opp (bl.a. sensitivitet for kontekst). Sentrale studier på FAE må gjengis tilstrekkelig for å oppnå karakter C eller bedre. Diskusjonen kan dreie rundt mulige grunner til FAE og *Aktør-Observatør bias*. Disse kan bære knyttet til både *motivasjon*, *kognitiv belastning* og *perseptuelle forhold*. Man kan også diskutere om FAE er en *adaptasjon* (gitt den høye graden av universalitet).

Andre fenomener som kan presenteres og diskuteres er *Ned- og Oppvekting* (Eng: *Discounting and augmentation*), *kontrafaktisk tenkning*, og *selvtjenende bias*. Læreboken gir mindre grunnlag for å diskutere disse, men studier av disse fenomenene kan absolutt trekkes inn for å vise bredde.

Oppgave 2

En venn av deg, som ikke studerer psykologi, mener at menneskers følelser, tanker og atferd ikke kan forstås med utgangspunkt evolusjonære forklaringsmodeller, men er et resultat av normative forventninger som overføres i den enkelte kultur. Du er ikke enig i dette og ønsker å overbevise din venn ved å vise til og diskutere empiriske funn fra to av følgende forskningsfelt i sosialpsykologien: emosjoner, relasjoner og tiltrekning, aggresjon, samarbeid og hjelpsomhet. (sentrale deler av kap 1: sidene 18-30; Kap 6: sidene 176-184; Kap 10: sidene 336-344+354-355; kap 13: sidene 461-470; Kap 14: 493-510)

Dette er en bred oppgave hvor kandidaten kan vise overblikk. Læreboken gir relativt stort fokus til det evolusjonære perspektivet (Eng: evolution and human behavior) og ser dette i forhold til kulturell påvirkning i de aktuelle kapitlene. I beskrivelsen av evolusjons-perspektivet (EP) er menneskelige universalier (det som gjør oss like) som er sentralt. I Kapittel 1 (Tabell 1.1) gis en oversikt over domener av universalier. Det er nødvendig at kandidaten forklarer sentrale begreper som «naturlig seleksjon» og «adaptive trekk/adaptasjoner». Teorien om foreldreinvestering er sentral for forståelsen av universalier innenfor blant annet kjønnsroller og seksuelle strategier. Menneskets evne til tilpasning (adaptivitet) til ulike miljøbetingelser har resultert i et mangfold kulturelle forskjeller. Kulturelle forskjeller omfatter går langt dypere enn forskjeller i oppfatninger (Eng: Beliefs), preferanser og verdier. Det omfatter også selvbegrepet, sosial interaksjon, og de perseptuelle og kognitive prosesser som ligger til grunn for tenkning og oppfatninger. Det skilles mellom såkalte uavhengige (individualistiske) og gjensidig avhengige (kollektivistiske) kulturer. Karakteristika ved disse er gjengitt i Kapittel (Tabell 1.2). En klargjøring av disse er klart ønskelig, og ansees som nødvendig for å oppnå karakter C eller bedre. Ikke alle kulturer lar seg plassere innenfor rammene over. Den latin-amerikanske kulturen synes for eksempel å ha distinkte kjennetegn (sterk familieorientering). Sensorveiledningen for denne oppgaven er ikke utfyllende på noen måte, den gir bare en viss pekepinn på innhold i oppgaven. *Studentene skal velge 2 av de 4 forskningsfeltene nedenfor.*

Innenfor domenet *emosjoner* (begrepet bør klargjøres i besvarelsen) er det god forskningsmessig støtte for at Darwins hypotese om universelle emosjonelle uttrykk ved måling av ansiktsuttrykk. Sentrale studier her er gjort av Tomkins (1960-tallet), og Ekman og Friesen og deres team fra 1960-tallet og utover. Funnene fra disse er bekreftet (reprodusert) i en lang rekke senere studier. Det synes være seks grunnleggende følelser som uttrykkes gjennom ansiktsuttrykk: glede, sinne, avsky, tristhet, frykt og overraskelse. Hvert av disse uttrykkene har bestemte kjennetegn (muskulære bevegelser), og synes i stor grad uttrykkes likt i ulike kulturer og bli gjenkjent på tvers av ulike kulturer. Universaliteten i følelsesuttrykk synes også strekke seg våre nære slektninger, apene. Andre uttrykk for følelser inkluderer blant annet stolthet og skam. Disse og de mer grunnleggende ansiktsuttrykkene uttrykkes på samme måte hos personer som er født blinde (som derfor ikke kan være lært gjennom kulturell påvirkning). Kulturen synes riktignok å påvirke hyppigheten av følelsesuttrykk (Eng: Focal emotions). Forekomsten av uttrykk synes være påvirket av kulturelle verdier og idealer. Den enkelte kultur har også regler for når, hvor overfor hvem det er passende å vise følelser (Eng: Display rules). En god presentasjon av, og en diskusjon rundt, de empiriske funnene fra vil klart trekke opp.

Innenfor domenet *relasjoner* ansees behovet for tilhørighet og tilknytning å være universalt (Baumeister & Leary, 1995, Bowlby, 1982). Etablering av følelsesmessige bånd og ønsket om trygge relasjoner preget av gjensidighet understøtter reproduksjon (men er ikke en forutsetning), på den måten av de som dannet langvarige relasjoner og formerte seg etterlot seg flere avkom som overlevde enn de som ikke dannet langvarige relasjoner. Vi er i stor grad etterkommere av de førstnevnte og vi danner uten anstrengelse følelsesmessige bånd (knytter oss) til andre som vi opplever som smertefullt å bryte. Læreboken viser til en stor mengde evidens for tilhørighetsbehovet (s.314-315) og viser til foreldres evolverte trekk hos foreldre som understøtter tilknytning (s.319). Ulike kulturer legger ulik vekt på viktigheten av et barns autonomi (viktigere i vestlige kulturer), og dette kan ha betydning for hvordan man tolker barns reaksjoner på adskillelse i Ainsworths Strange situation (s. 323).

Selv om det er kulturelle og historiske variasjoner i hva som ansees som fysisk attraktivt til enhver tid (for eksempel kroppstype, grad av slankhet) er det likevel stor grad av universalitet på tvers av kulturer og alder i hva folk oppfatter som attraktive ansikter. Preferanse for attraktive ansikter er tilstede hos spedbarn, noe som indikerer at dette ikke er lært. To faktorer er av betydning for hvor attraktiv man opplever ansikter: (1) «Gjennomsnittlighet» i trekk, dvs. mangel på ujevnheter av og (2) symmetri. Det er evidens for stor grad av universalitet i kjønnsforskjeller i partnerpreferanser (denne kunnskapen overlapper med boken i personlighetspsykologi). Store krysskulturelle studier av Buss og Lippa og hvor forskjellene ligger bør nevnes her. En diskusjon om grad av universalitet kan trekke inn Eagly & Woods (1999, 2002) kritikk av Buss' krysskulturelle studie. De mener spesielt kvinners partnerpreferanser varierer systematisk med grad av likestilling i en kultur etter å ha re-analysert Buss' data. Menns preferanse for vakre og attraktive yngre kvinner var imidlertid ikke kulturelt betinget. Læreboken nevner også den nyere forskningen på kvinners preferanser for symmetriske maskuline, høystatus ansikter i perioden rundt eggøsningen (den synes å variere over menstruasjonssyklusen). Studiene på dette er ikke entydige og ikke alltid replikert, men det er noen støtte for evolusjonsperspektivet på dette feltet. Kjærlighet og ekteskap i ulike kulturer kan også nevnes, men dette er veldig knapt omtalt i denne læreboken uten andre referanser enn Dion & Dion, 1993).

Innenfor domenet *aggresjon* viser læreboken til store kulturelle variasjoner nivået av aggresjonsbruk på bakgrunn av antropologiske studier av stammefolk, eksperimentelle studier av æreskulturer og sammenligninger av seksuell vold og voldtekt i ulike kulturer verden over. Om man inkluderer seksuell trakassering er prevalensratene svært høye (USA; Fairchild & Rudman, 2008). Læreboken dokumenter at flere jentebarn enn guttebarn dør tidlige på grunn av vold og omsorgssvikt på verdensbasis. Antropologiske studier av Sanday (1981, 1997) trekker frem at noen kulturer er såkalt «rape-prone», og blant annet benytter voldtekt av fiendens kvinner som et ledd i krigføringen. Archer (2006) har vist at vold mot partner er lavere i land med mer økonomisk likestilling. Nisbett, Cohens og deres kollegers studier av betydningen av æreskulturer for hvordan folk (menn) reagerer på fornærmelser og provokasjoner er klassiske. En god gjengivelse av disse studiene vil trekke opp. Det som er viktig her er forklaringer på hvorfor aggresjon varierer så mye fra kultur til kultur. Evolusjonsperspektivet trekker frem

kjønnsforskjeller i aggresjon og bruk vold i stefamilier (spesielt stefedres vold mot partnerens barn) og forklarer sistnevnte ut fra kostnader knyttet til bruk av ressurser på avkom som ikke er egne (tap av inclusive fitness). Det er gjort en rekke studier av kjønnsforskjeller i aggresjon, og forskjellene er klart størst for de fysiske formene og tilnærmet ikke-eksisterende for relasjonell aggresjon. Dette kan forstås ut fra at fysiske former for aggresjon alltid bærer med seg potensielt høye kostnader (skader og tap av liv) og at menn i større grad enn kvinner er villige til å risikere dette i den intraseksuelle konkurransen (dvs. med andre menn). Archer (2009) viser da også at menn langt oftere enn kvinner både er utøvere og offer for fysisk aggresjon. En hypotese som kombinerer evolusjonære og kulturelle tilnærminger (Eng. Precarious manhood) ser på hvordan mannlig identitet (knyttet til styrke og tøffhet) lettere kan gå tapt enn kvinnelig identitet. Det å tenke på slikt identitetstap kan trigge aggressiv atferd hos menn.

Innenfor domenet *samarbeid og hjelpsomhet* (altruisme), viser studier av kulturell påvirkning gjennomgående at folk i spredtbygde strøk (Eng. Rural) hjelper mer og er mer empatiske og imøtekomende enn folk i bystrøk (review av Steblay, 1987). Studier viser videre at det er ikke de som er rikest som gir relativt mest av sine midler/inntekt. Eksperimentet viser også at det å aktivere (prime) religiøsitet og det å føle at man blir sett (sirkler på en vegg som kan assosieres med ansikt og øyne) øker folk vilje til å donere og samarbeide. Studenter som leser økonomi synes vise mindre vilje til samarbeid i eksperimentet Prisoner's dilemma (Gilovich og kolleger). Heinrich et al. (2001) har studert 15 ulike kulturer og funnet at hvor sterkt den enkelte var avhengig av andre for å overleve var den faktoren som i størst grad påvirket generøsitet overfor fremmede. Kulturer preget av høy gjensidig avhengighet synes derfor påvirke individet til større grad av samarbeid. Det evolusjonære perspektivet fokuserer på slektsseleksjon (Eng. Kin selection, Hamilton, 1964) og gjensidighet (Trivers, 1971). Førstnevnte handler om at naturlig seleksjon favoriserer atferd som øker sjansen for overlevelse. Men siden all altruistisk atferd bærer kostnader med seg, følger det av evolusjonær teori at man bør hjelpe de man er mest i slekt med (fordi ens egne gener med større sannsynlighet blir ført videre om man ofrer eget liv). Det er evidens for slektsseleksjon hos en rekke dyrearter, og også hos mennesker (blant annet organdonasjon og samarbeid rundt oppgaver). Gjensidig altruisme er observert hos flere dyrearter (bl.a. flaggermus og primater) og er funnet på tvers av en rekke kulturer. Det innebærer å hjelpe noen man ikke er i slekt med, men med forventning om at den andre gjør tilsvarende handling tilbake i fremtiden. Denne typen atferd ansees adaptivt og øker sjansen for overlevelse. Vi synes disponert for samarbeid, og dannelse av allianser skjer nærmest spontant. Samarbeidsrelasjoner er evolusjonært funksjonelt (bl.a. beskyttelse mot trusler fra rivaliserende grupper og mot dominerende individer innad i gruppen, og en rekke andre utfordringer mennesket har stått overfor fra steinaldertiden og oppover).